

VERSLAG VAN ONDERZOEKSREIS
EN INTERVIEWS
IN ZUID-AFRIKA
JULI EN AUGUSTUS 1998

VOOR DE ONTWIKKELING VAN
The Bird Can't Fly

SPEELFILM DOOR
THREES ANNA

Verslag van eerste reis naar Zuid Afrika. Gemaakt door Threes Schreurs. Zij werd vergezelt door de Zuid Afrikaanse Cathy Henegan en de Italiaanse cameraman Paolo Rapalino.

Brief 1 Vrijdag 24 juli 1998

De jacht is begonnen. Mensenjacht.

Het is zo fijn om hier weer te zijn. Het voelt haast als thuiskomen. Voor de zoveelste keer de stad doorkruizen. Mensen ontmoeten. Afspraken maken. Gelukkig zijn er mensen die dat leuk vinden, afspraken maken. Bellen. Slijmen etc. Cathy en haar vriendinnen helpen me ongelofelijk.

Gisterenavond met een super yuppie gegeten. Wil weg uit het land. Wil naar New York. We reden in zijn 5 uur oude zilverkleurige Saab. Een huis vol kunst, een natuurlijk een zwembad. Een soort 'Tati Mon Oncle' huis. Maar hij was ongelukkig. Kwam net terug uit Spanje. Jaloers op die levensstijl (leven om te eten).

Verder met een winkelier gesproken. Hij heeft maar één verlangen. En dat is, willen weten of zwarten elkaar onderling ook haten.

De zoektocht is nu naar de inteelt-familie. We zijn er één op het spoor in de buurt van Bloemfontein, 7 uur rijden van Johannesburg. Sowieso zijn er in die streek veel arme witte boeren.

Verder wil ik een schrijver ontmoeten die net een boek uitheeft "After Mandela". Het speelt over 10 jaar. Mijn vragen zijn allemaal over "hoe is het over 12 jaar". 2010. Zijn boek gaat voornamelijk over de economie. Maar ik wil hem spreken. Hij moet tijdens het schrijven vast hebben zitten dromen hoe hij zal leven, dan, in die tijd.

Verder in Cathy's huis, heerlijk, groot en kleurig. Oude tuinman leeft in huisje in de tuin en haar garage is gekraakt door een vriend van hem, geloof ik. Dus toen we thuis kwamen gisterenavond, zag je kaarslicht in de garage. En zei Cathy, "zo, iedereen is thuis". Hen wil ik ook interviewen.

Ik heb me net verslapen, dus Cathy is Paolo ophalen van het vliegveld. Ik ga dus nu maar een ontbijt neerzetten voor ze.

Brief 2 Zaterdag 25 juli 1998

Johannesburg is erg veranderd, als je er iets langer bent. De witten trekken weg en maken witte townships. Geen luxe villa wijken met bewakers, maar kleine middenklas rijtjeshuizen met hoge muren met electra erop. En in het centrum heb ik daarnet maar één witte man gezien.

Het grote lege gebouw (500 m - 100m - heel hoog - één ruimte) vlak bij het Markettheater is volgebouwd met kartonnen huizen. Je gelooft je ogen niet. Ik wil er graag in, maar moet iemand zoeken die me mee wil nemen. Zomaar is beetje gevaarlijk.

Gesprek op straat gehad met dozenverzamelaar. Man ± 43, zwart, geen werk, 7 kinderen, vrouw en moeder. Om z'n gezin te voeden verzamelt hij lege dozen uit winkels (afval) en verkoopt ze terug aan de kartonfabriek. Verdient zo'n f 30,- per dag. Maar als ik hem vraag naar de toekomst weet hij niet waar ik het over heb. Er is geen toekomst. Ook als ik met hem praat over het verleden. Er is zoveel veranderd de laatste 10 jaar. Maar toch kan hij zich niet voorstellen dat er ooit in zijn leven wat zal veranderen. Denkt nooit werk te vinden. Hij is zo zenuwachtig dat zomaar een witte met hem praat dat hij de sigaret die ik hem geef wel 3 x brandend aansteekt, telkens weer en hij ziet het niet eens.

Gesprek met Prince, 30 jaar, reggae, zonder huis, zonder vrouw, zonder kinderen, zonder werk, zwart. Maar hij is één grote zon om mee te praten. Heeft geen angsten. Is nooit bang?! Helpt mensen overal altijd en krijgt zo eten en kleren. Schildert hier, wast daar, en hangt altijd rond het theater. Maakt muziek. Zingt een lied voor me wat hij gemaakt heeft. Een en al positivisme. En langzaam gaat het gesprek naar de toekomst. Als ik hem vraag hoe hij denkt dood te gaan, zegt hij dat hij niet vermoord wil worden. Dat hij zal vechten tot zijn armen gebroken zijn. Dan opeens zegt hij, "ik heb ooit een film gezien. License to kill. James Bond. Dat kan niet. Er bestaat geen license om te doden. Wie kan zo iets uitdelen. Sommige mensen denken dat een geweer hebben de vergunning is. Maar wat nou als je denkt dat je eerder wordt neergeschoten". En dan begint hij heel hard te lachen om het belachelijke idee. Het is een ontwapenende man. Die maar één droom heeft. Het Markettheater wordt zijn paleis. Iedereen die wil mag er wonen en er is altijd eten. Als ik hem vraag wie de baas is, in zijn paleis, zegt hij, "een moslimvrouw". Hij bloost. Zeker verliefd. Maar bij nader inzicht wordt het toch zijn broer. En hij is volgens mij het liefste god. Die iedereen vanaf het balkon van het paleis alles geeft wat ze willen. Na het gesprek nemen we hem mee naar een restaurant. Want zo is het. Je geeft hem met liefde eten, dus wij ook. Een echte prins.

Er is hier ook een sexuele revolutie aan de gang. Een explosie van 'coming outs'. Voornamelijk witte mannen en kleurlingen. En dus opeens overal plekken waar homo's elkaar 's nachts op parkeerplaatsen besnuffelen. O.a. schuin tegenover Cathy's huis in het park. De mooiste jonge jongens (kleurlingen), voornamelijk travestieten trouwens, hangen er rond. Misschien een idee om hen te interviewen.

Paolo is veilig aangekomen. Alleen zonder bagage, die is zoekgeraakt. Hopen dat die nog aan komt.

Vlakbij het huis is een hele grote begraafplaats. Toen ik daar liep vanmorgen, was er een begrafenis net begonnen. Stel je voor een gigantisch veld van zeker een km², maar waarschijnlijk veel groter. Vol met graven. Allemaal met de voorkant naar één kant. En halverwege loopt een rijtje mensen met een kist. Zo filmisch. De weg die ze afleggen loopt langs zandbergjes van rode aarde. Ze stoppen bij een plek en staan om de kist. Niet veel mensen. Stuk of 35. Maar allemaal met andere emoties. Hoe dichterbij de kist, hoe meer verslagen. Hoe verder van de kist, hoe ontspannener. Prachtig om te zien. Twee mensen staan een beetje achteraan totaal ontspannen sigaretje te roken. Terwijl 5 meter voor hen iemand z'n verdriet amper aankan. Tussendoor lopen wat kinderen. Als de dominee weg is (na 10 minuten) gaan de mannen het graf vol scheppen. Hysterisch haast. De anderen lopen ongeïnteresseerd weg. Na 20 minuten of iets langer zijn alleen twee mannen met hun vrouwen en een kind over. Iedereen is al weg, inclusief hun auto's. Het graf is vol. Ze huilen en lopen huilend weg.

Later loop ik naar de plek zelf. Het is een hele rij van 2,5 meter diepe gaten, toekomstige graven, wat de route met zandbergen verklaart, en daartussen een enkel vol graf met verse bloemen. Ongelofelijk dat niemand in zo'n gat geflikkerd is. Huilend en wel (leuk idee misschien).

Nou zo wel genoeg voor vandaag. Laatste dag van de week. Was tot nu altijd een mooie show (hoop ik nu ook). Dinsdagochtend vliegen we naar Oudtshoorn. De volgende stap.

Brief 3 Zondag 26 juli 1998

Ik loop op straat en zie weer een begrafenisstoet auto's. Dat gebeurt natuurlijk vaker als je in de buurt van zo'n grote begraafplaats loeert. Maar nu was het een zwarte begrafenis en een hele grote. Ik er achter aan. Jump over het hek, beetje afsnijden. Dan die kilometer grote begraafplaats over rennen en zoeken waar ze zijn. Ik vind ze.

Een grote tent naast de kuil. Honderden mensen. Een koor zingt Duitse kerkliederen. En weer die prachtige cirkels van emoties. De dominee heeft haast, maar spreekt de menigte streng toe ook na zijn vertrek te blijven en meneer zus en zo te eren. De vrouwen moeten blijven als de mannen het graf dicht gooien. Wel 10 mensen tegelijkertijd met schoppen aan de gang. Grote rode zand wolken boven de massa. En ik zit een eindje verderop, op het graf van Anna Van Der Reis gestorven in 1993. Het is prachtig om te zien. En ondertussen zingt het koor maar door. Als het graf dicht is, druppelt het langzaam leeg.

We gaan op zoek naar Prince, de jongen die we een dag of wat geleden hebben ontmoet. Hij zal ons naar zijn vader brengen die in een bejaardenhuis werkt. En een beroemde zwarte muzikant is. Maar eerst bekijken we zijn werkplaats. Zo homeless is hij niet. Heeft een waanzinnig mooie garage gekraakt. Veel licht en heel schoon. Manisch schoon en geordend. In een hoek heeft hij 1,5 bij 1,5 meter zijn bed en fornuis als een gewone shack (een "huisje" van golfplaat of karton). De rest van de ruimte staat vol gesorteerde rotzooi. Erg netjes.

Ik wil de fabriek zien waar al die mensen in wonen en hij moet me er brengen. Hij wil eerst niet. Niet zo maar kijken. Maar als ik zeg dat ik wil praten met mensen is het ok. Stel je voor een gigantische fabriek, midden in het centrum. Alles kapot. Helemaal vol vuil. Ratten lopen rond. De geur van dood en bederf, en daar tussen allemaal kartonnen shacks. In heel nette rijtjes. Je kan er een liniaal langs leggen. Overal vuren. En waslijnen. Alles is zo tegengesteld. Eigenlijk een heel gewoon burgerlijk geheel maar dan in een fabriek op een vuilnisbelt. De tegenstellingen zijn haast niet te beschrijven alleen te zien en te ruiken. We praten met niemand. Lopen rond en kijken. Prince is zelf ook bang, tijd dus om door te lopen. Geen video.

We rijden naar Alex. De enige township in de stad zelf. Ook de oudste township. Tegenwoordig zegt niemand meer township maar getto. Het woord getto valt in gesprekken met zwarten en kleurlingen constant. Het is zondag, iedereen is thuis. Het is druk. We rijden naar het bejaardentehuis. Maar zijn vader is er niet, wel zijn oom. Een bejaardentehuis in een Afrikaanse township lijkt niet mogelijk. Alle families passen toch op elkaar en zijn erg op elkaar. Maar hier zijn gedumpte mensen. Voornamelijk personeel van witten die te oud werden en weg moesten. Meestal hadden ze dan al 40 jaar of meer bij zo'n familie gewoond. Met hun eigen familie hadden ze geen contact meer. Waar moeten ze heen. Hier heen. Het is een oase in de rotzooi en viezigheid van Alex. Opeens is er gras en bomen. Kleine huisjes en overal zitten oudjes op stoelen te keuvelen. Er is een ziekenhuis en sterfkamers. Eric, de

oom die ons rondleidt, maakt zich zorgen over de veranderende normen en verwesterlijking van Afrika. Wie niet. Opeens stelt hij voor om naar een hostel te gaan.

Mijn hart springt in de lucht. Wouw, een hostel. De meest gevaarlijke en onmogelijke plaats in de townships.

Vele jaren waren dit de plekken waar zoveel agressie was. Inkata tegen ANC. En andersom. Niemand kwam er in de buurt, dagelijks vielen er doden. Maar nu is "de rust" wat teruggekeerd. Eric zoekt een gids. Je gaat niet zo maar naar binnen. Dat is zelfs nu nog te gevaarlijk. Zeker met witten. Ephreim komt, een vijftiger die het gebouw graag wil laten zien. Ik dacht altijd dat het één flat was maar het blijkt een echte vesting, gebouwd als een puntig ei. In de binnentuin geloof je je ogen niet. Allerlei nivo's met op de vreemdste plekken kapotte auto's met mensen er in. Kletsen, roken, etc. Waslijnen met was en daartussen scharrelen honderden geiten en schapen. En alles bedekt met vuil. Heel veel vuil. Vuil van jaren. Niemand ruimt het op. Alles is nu gekraakt. Overal vuurtjes.

De hostels waren plekken waar alleen mannen woonden. Het waren eigenlijk een soort gastarbeiders hotels voor mannen uit de thuislanden die hier werkten. Alleen mannen. En er woonden ongeveer 2500 à 3000 in dit hostel. Nu wat minder. En nu ook vrouwen. Het is nu gekraakt. We mogen absoluut niet filmen. Ik kan het me voorstellen. Het is te veel, te erg, te vies. Het is het getto bij uitstek. Jezus, wat een ellende. We gaan de vesting binnen. Overal is het mogelijk om elektrisch hekken te laten zakken zodat delen afgesloten konden worden (toen!).

We gaan de trap op. Gore pislucht. Boven is de vloer vol drab en het is helemaal donker. Vaag zie je wat deuren. Nergens daglicht. We lopen een gang in. Er is iemand die ons zijn kamer wil laten zien. Het heet Ernest en woont hier al 20 jaar. Heeft alles meegemaakt. Kwam hier als kind met z'n vader. Sliep met 4 anderen op de kamer waar hij nu nog steeds woont. Nu met zijn vriendin. Kamer van 4 bij 4. Tweepersoonsbed en een kast. De kast staat open. Ligt wat eten en wat kleren. Dat is alles wat hij heeft. Verder erg netjes en schoon. We lopen verder en komen bij het domein van Ephreim. Hij runt een winkeltje in een van de kamers. Alleen de deur kan open (naar binnen). Dan een hekwerk als tralies. Daarachter helemaal vol met blikjes enzo. Zijn dochter achter de toonbank. Hij heeft nog een kamer die wordt gebruikt als opslag voor het bier. Heeft ook duidelijk meer sloten. En is tegelijkertijd slaapkamer voor iemand. Dan zien we zijn eigen kamer. Blauwwit zeil op de grond (coupons), een tweepersoonsbed en een eenpersoonsbed, een kast (overvol) en een tv. Dan is het ook wel goed vol.

Weer terug op de gang. Bij zijn winkel hangt een lichtje. De rest is donker. Vies, pis, drab, goor. Hij laat de wc's zien. Je moet direct overgeven. De douches slaan we over. Die zijn kapotgeslagen en liggen vol poep en troep. Overal zijn drempels (i.v.m. de valhekken om de boel af te sluiten). Je ziet ze niet. Je moet het weten. Maar ja als je hier al 20 jaar woont val je daar niet over.

We komen bij de gezamenlijke keuken (een soort ...). Vier tafels vol gasbranders. Waarvan er een stel constant branden. Op het vuur staan verfblikken, waar een hengel aangemaakt is, te koken. Verf nog op de buitenkant. Iemand is olieballen aan het maken. De African donut. We kopen wat. 30 cent per stuk. Ik vraag waar het gas vandaan komt. "Uit de grond, door een buis". Ja dat snap ik ook wel. Maar wie betaalt. Niemand weet het. En heel de dag brandt het vuur. Iemand moet dat betalen zou je denken. Zij niet in ieder geval. We maken een nieuwe afspraak om weer te komen en dan mogen we wel filmen. Ze willen ons dansen laten zien. Ik ben benieuwd. Buiten verkoopt een jongen tomaten en een ander cassettebandjes. De muziek draait hard. De tomatenverkoper staat te dansen. Het lijkt of hij de grond niet aanraakt. Nog nooit zo iets gezien. "Als je weer komt, zullen ze dansen, niet één maar een heleboel, net als hij". Nou dat belooft wat.

We zijn weer buiten. Tussen de duizenden shacks. Die kriskras staan maar waar wel een heel net stratenplan door heen loopt. Het is zo vol, zo vol, zo ongelofelijk vol. Ik was het vergeten. De townships van Oudtshoorn zijn villawijken hierbij vergeleken.

Dinsdagochtend heel vroeg vliegen we naar Oudtshoorn. Daar blijven we tot vrijdagochtend. Rijden dan naar Cape Town. Morgen ga ik als het goed is in een fabriek praten met mensen. Heel langzaam begint het verhaal te vormen in mijn hoofd.

Brief 4 Zondag 27 juli 1998

Wat zo moeilijk is, in mijn hele plan, is dat de zwarten en kleurlingen niet over tijd hetzelfde denken als wij. Als ik dus vragen stel die over verleden of heden gaan hebben ze een totaal ander tijdsbesef. Meestal is hun leeftijd ook erg onduidelijk. Tijd wordt gerelateerd aan gebeurtenissen. Zoals '90 is Mandela vrij, '94 verkiezingen, '87 grote gevechten in Alex. Etc. etc.

Dus alle vragen brengen verwarring bij hen en bij mij. Ik moet dat dus anders doen. Ook is er zoveel klotigs gebeurd in het verleden dat vragen over angsten ontweken worden. Witten daarentegen zijn erg duidelijk. Dit wel, dit niet, etc. Ik moet dus een andere tactiek ontwikkelen.

Ook ga ik steeds meer begrijpen hoe die film moet worden. Ik denk dat het net als in het meeste wat ik doe, de plek, het moment, de energie die ergens is, de mensen mijn inspiratiebron zijn. Hier dus de mensen. In Zuid-Afrika en hun toekomst etc. Maar het gaat over veel universelere gevoelens en beelden. Het kan ook Noord-Amerika zijn waar het zich afspeelt. Het is alleen voor mij als maker nodig om het hier te doen. Hier waar alles extreem is. Waar natuur en steden een groot visueel extreem paradijs zijn. Waar macht en kracht constant heel helder aan de oppervlakte spelen.

Veel van wat ik opschrijf in mijn verslag zal een plek in de film krijgen maar het waarom en hoe wordt mijn fantasie. Ik wil het nog extremer maken. Absurder. Ik denk dat ik niet veel woorden wil horen in de film. Ondertussen is de dag weer voorbij. Wat een dag weer. Wat een extremen.

Kleine kopiëerwinkel annex drukkerij. Praat met zwarte jongen die bij de winkel hoort, en telkens weer mee doorverkocht wordt. Hij hoort gewoon bij een bepaalde machine. Hij is het toppunt van burgerlijkheid. Wil dat zijn kinderen dokter en verpleegster worden (zoon en dochter). Wil een auto en zijn baan niet kwijt.

De baas is wereldwijd. Wil weten hoe we in Nederland het leegstand probleem hebben opgelost. Kraken !!! Zijn vrouw, een ongelofelijke trut. Zeikt alleen maar over gemiste vliegtuigen en wil als koningin behandeld worden. Is absoluut het prototype van de witte middenklasse in Zuid-Afrika. Genoeg geld om te leven, te weinig om te doen wat ze wil.

Dan naar een overslag bedrijf in catering-artikelen. Ik mag van de directeur, een progressief type, met iedereen praten. Ik praat met 4 werknemers, 3 zwarte jongens en een Indische vrouw. Eén van de jongens is fantastisch. Het nieuwe Zuid-Afrika. Dynamisch, ambitie straalt er vanaf. Maar zo westers. Zo ver weg van zijn ouders. Ik weet niet of ik het leuk vind of niet. Dat vreselijke Amerikaanse systeem dat zich zo als een olievlek verspreidt. Maar hij redt het wel. De andere zijn gewoner. Gewone problemen. De één heeft een zoon die zich kapot zuipt. De ander kan haar dochter niet opvoeden. En heeft haar gedumpt bij een tante.

Tijdens al deze gesprekken weet ik dat dit niet de mensen zijn die ik moet spreken. Te weinig fantasie oproepend. Niet extreem genoeg. Ik ken dat wel.

Daarna met de andere directeur gesproken. Doodsbang en heel rijk. Mochten geen opnames maken, dus stiekem.

En dan weer naar het tegenbeeld. Een gekraakt kunstenaarshuis. Een soort Tetterode in het eerste jaar. Maar dan in '78. In alles voel ik overal flash-backs. De strijd tussen de mensen, over wie mag blijven en wie niet. Wie is te veel junk en wie niet. Ze zijn allemaal wel erg gedrogeerd. Vuil (is een jongen) kom ik tegen (na 4 jaar). Groot artiest maar aan de hard-drugs. Woont in de kelder in een kluis met een kind van 5 jaar en vriendin (totaal dronken). Maar wat maakt hij mooie dingen. Ik vertel niet waarom ik er ben. Ik luister alleen maar. En hoor prachtige verhalen. Vol verdriet. Vol frustratie. Pijn over wit zijn. Pijn over ouders die hen niet begrijpen. Maar ook zoveel energie voor hun kunst. En ik hoop dat ze het redden. Het is heel mooi hier. En heel sterk zijn ze samen, ondanks alles wat ze niet hebben. Ze willen een kunstcentrum beginnen. De ruimtes zijn prachtig. Ik denk dat over 10 jaar, als de drugs hen niet kapot gemaakt hebben, dit heel erg ambitieuze mensen zijn die Oibibio-achtige centra hebben. Nee, meer kunstgerichte centra. Zelf denken ze alleen maar aan de gewone idealen als 'save the planet'.

Morgenochtend vliegen we om 6.00 uur naar George, daar worden we opgepikt. Cathy belt half Zuid-Afrika af voor afspraken. Ze heeft nu een portable telefoon. Die het nog niet helemaal doet, maar morgen vast wel.

Brief 5 Maandag 28 juli 1998

Ik ben bezig een nieuwe tactiek te ontwikkelen voor de interviews. Ik wil meer extreme antwoorden. Meer dromen. Meer angsten. Ik heb echt een paar dagen nodig gehad om er een beetje in te komen. En een stel gesprekken om aan te voelen welke kant ik het wil laten gaan. Vannacht in bed heb ik heel lang liggen puzzelen, en ik geloof dat ik het nu gevonden heb. Ik ben een vragenlijst aan het maken. Eigenlijk een soort brainstorm. Met allerlei vragen zoals o.a.

Als je een stad of dorp zou mogen afbreken welke stad zou dat dan zijn. En waar zou je het weer herbouwen ?

Geloof je in een hemel en hoe ziet die hemel eruit ?

Wat hoop je dat de mensen van jou het meest zullen herinneren na je leven ?

Waar denk je dat op deze wereld de gelukkigste mensen wonen. Waarom ?

Als je een nieuw beroep kon kiezen wat zou je dan willen worden ?

Heb je kinderen. Waarom ?

Als je een heel diep gat in de aarde zou graven waar zou je dan terecht Komen ?

Ik heb 30 vragen die ik, afhankelijk van de persoon, zal stellen. Ik hoop met de vragen wat verder te komen dan nu. Ze blijven nu allemaal heel erg bij de huidige politieke situatie hangen. En veel kunnen zich helemaal geen idee van een toekomst maken of zeggen geen dromen te hebben. Of alleen maar dromen om een nieuwe auto. En dat weet ik wel.

Ik ben nu hier in Oudtshoorn. Is zo gek om hier met Cathy en Paolo te zijn. Het is zo gewoon voor mij hier. Alleen het enige gekke is dat het in dit woestijnstadje regent op het moment. Jean is natuurlijk heel blij. Is goed voor het land. Maar ik baal. Gisteren was het nog heet en nu 16 graden ofzo brrrr. Voor de verandering is dit keer Cathy's tas niet aangekomen. Die van Paolo had hij pas na 3 dagen terug, ach we zien wel.

We zijn bezig om een programma samen te stellen voor de komende dagen hier. Het zijn voornamelijk boeren hier. Ik ga er een van 90 jaar interviewen, lijkt me erg leuk en hij spreekt Nederlands. Zal wel verdomd moeilijk te verstaan zijn.

Brief 6 Dinsdag 29 juli 1998

Ik ben helemaal uitgeput na vandaag. 4 interviews van een uur. En elk had al mijn concentratie nodig. De vragenlijst is een sprong in de goede richting, ik moet het nog een beetje aanpassen.

In de ochtend heb ik eerst een gesprek gehad met een witte gepensioneerd boer. Die jaren met gezin en personeel boven op een berg woonde. En totaal zelfvoorzienend was. Zijn fantasieën zijn zo gelovig en ook zo kinderlijk. Zijn hemel bevindt zich boven op een wolk. Mooi gesprek.

Het gesprek daarna was met een coloured guy die bij hem op de farm is geboren. En die altijd met de familie mee is verhuisd. Nu werkt hij voor de man van de dochter. We praten in zijn kleine huisje waar hij sinds een half jaar electra heeft. En dus direct een tv, ijskast en een giga installatie. Zijn mooiste antwoord was op de vraag 'wat vinden we als we hier in jouw kamer een heel diep gat graven?'. Zand. En als je dieper graaft? Zand. En als je dieper graaft? Water. En als je nog dieper graaft? De zee.

Toen kwam het meest belovende gesprek van de dag. Met een ongelofelijke racist. Jean die ons bracht was een beetje bang voor hem. Hij is erg rijk en heeft een grote steenfabriek. Ja, hij was een grote racist. Maar het was ook zo erg en zo duidelijk dat het me niet raakte. Dat ik het meer een dom buitenkantje vond van een man die alleen maar bang is kanker te krijgen. En dat zal ie dan ook wel krijgen.

Het laatste gesprek van de dag was met een 90 jarige man. Die heel graag praat en heel veel. En niet te stoppen was en alles erbij haalde. Ook hij was erg conservatief en wit maar hij had een filosofie, hij had veel gedacht. Hij maakte gedichten over zijn land en er was zoveel liefde dat ik, hoe moe ik ook was en hoeveel woorden hij ook nodig had, ik toch wel erg onder de indruk was van hem. Hij kon met zijn 90 jaar goed kijken.

Nu heb ik zin in wijn. Het vuur brand. De sterren zijn ontelbaar. De koude woestijnlucht zorgt dat ik al mijn truien aan heb. We eten vers geschoten kudu vanavond. En morgen gaan we weer verder luisteren. Nog een dag hier in Oudtshoorn en vrijdagochtend rijden we naar Cape Town.

Brief 7 Woensdag 30 juli 1998

Wat een dag vandaag. Denk ik hier een beetje een totaal beeld te krijgen van de maatschappij vergeet ik mijn eigen geslacht. Ik had tot nu toe pas één vrouw geïnterviewd. Nou na gisteren al die conservatieve witte lullen, nu een dag alleen vrouwen en wat voor een vrouwen. Ik begon vanmorgen met een vrouw die met haar 13 jaar jongere man ergens ver in de bergen woont. Willen met niemand echt contact. Zij schildert, hij maakt gereedschap. Was een waanzinnige plek. Zo had ik ook wel willen leven. Lijkt een beetje op onze droom. Het was heerlijk om even wat anders te horen dan politiek en frustratie. Daarna een stakende vrouw bij een supermarkt. Ze staken al een week. Te weinig loon. Als je hoort dat ze daar

53 gulden per week verdienen. En dat alles maar een beetje goedkoper is dan bij ons, zou je zo'n eigenaar ook wel kapot kunnen trappen. Wat een hond.

Het leukste gesprek was met de onderburgemeester van Oudtshoorn. Een tijger van een vrouw. Kleurling. Dubbele handicap in dit witte mannenbolwerk. Wat een vuur, wat een kracht, wat een ouderwets gevoel ook. Bij ons is al zo veel vrouwenstrijd geleverd. Ik weet ook helemaal niet wat ik moet met al die vrouwenstrijd. Ik kan dat nu niet echt een plek in mijn hoofd geven wat betreft het verhaal voor de film. Het heeft te weinig visueel beeld voor mij.

Komen jullie een beetje door al die verhalen van me heen? Of is het te ver van het bed. Is het alleen mijn eigen kop dat op hol is geslagen? Vandaag zeiden Cathy en ik dat het voelt als een missie. Het is zo echt en zo onder haar huid en zo diep in dit ongelofelijke land. Ik weet dat het me weer zal veranderen. En weer de kijk op mensen voedt. Ik wil net zoals ik dat bij Dogtroep wil, ik wil ze snappen. Weten wat ze bedoelen. Weten waarom ze dat of dat willen.

Brief 8 Vrijdag 31 juli 1998

Vandaag 450 km of zo gereden naar hier. We slapen in het appartement van Cathy's broer. Klein maar vlak bij zee. En helemaal vol dure kunst en design spul. En een super douche naar het schijnt. En zo dus na de douche, sushi eten. Even testen !!! Vanmorgen had ik weer een bijzonder gesprek. Nu met Jean. Ik wilde er niet eerder over schrijven omdat ik hun e-mail gebruikte. Maar er waren veel spanningen in het huis. Liz en ik waren al een avond doorgezakt met z'n tweeën en ik wist het meeste al. Maar nu vertelde ook Jean me wat er aan de hand was. 10 jaar geleden of zo, zijn ze getrouwd, wilden toen een farm kopen, maar hadden niet genoeg geld (\pm f300.000,-). Al die jaren hebben ze gewerkt en hun ziel en zaligheid in die farm gestopt. Nu is een paar maanden geleden de hele struisvogelindustrie ingestort. Ze zitten in grote problemen. Daarbij is de rand gekelderd. Nou ja, je snapt wel, problemen.

Nu komt het verhaal. Het huis is niet van hen en elke keer dat of de vader van Jean (elke dag) of z'n moeder (elke week) of zijn broers en zussen (2 x per jaar) het huis binnen komen, lopen ze rond alsof het huis van hen is. Praten over alles of het van hun is. Liz en Jean worden gek hiervan. En alles om twee redenen.

1. Zijn broers en zussen willen geld. Willen de grond en het huis. Nou dat kan ik nog begrijpen. De gewone, gore hebberigheid. Om, wat blijft er voor mij over, als jij dood bent. Voorbeelden genoeg om ons heen. Niet waar !!!

2. Ze hebben 3 dochters. Geen zoon dus op de farm. 7 generaties OLIVIERS op dat stukje grond lijkt in gevaar. Jean's vader heeft tegen Liz gezegd ná Marco's dood, als Jean dood gaat, vertrek je direct. Je hebt geen zoon gebaart (Wat die dood van de jongens toch allemaal doet).

Nou je snapt, als verzamelaar een prachtig verhaal. Maar als vriendin van hun zo triest.

Morgen rijden we naar Velddrift, een vissersdorp met kleurlingen (koi, bosman, nederlands, combi).

1 augustus

Velddrift. Vissersdorp. We zijn vroeg vertrokken uit Cape Town. 160 km naar het noorden. Heel heet. De hele wereld denkt dat het lente is en dus begint de woestijn te bloeien. Overal bloemen. Ongelofelijk duizenden kleuren oranje, geel, paars, blauw, weet ik veel. Overal bloemen wat eigenlijk pas in september kan. Prachtig.

Eerste gesprek met een witte arme vrouw. Nellie. Vissersvrouw. Woont 50 jaar hier. Man vist nog. 7 kinderen gehad. 2 dood. Tegelijkertijd in een auto ongeluk met 3 kleinkinderen. Ik praat met haar in haar kleine huisje. Het stinkt heel erg naar mannenpis en zweet. Ze doet zich voor als een heel lief mens die alles en iedereen helpt. Maar na 27 gesprekken is het prachtig om te zien hoe iedereen zichzelf beter verkoopt dan hij is.

Daarna gesprek in de haven met een zeer sexy jonge toeriste (kleurlinge). Haar grote borsten hoog opgebonden. De lentebloemen in het haar. Als baby is ze gedumpte bij haar alleenstaande opa. Die heeft haar opgevoed. Ze woont er nog. Wil reizen. Wil mannen. Maar ik geloof dat alleen het laatste lukt.

Dan lopen we naar het volgende gesprek. Met een vrouw die samenwoont met een zeer agressieve zoon. Hij heeft haar andere zoon vermoord. Maar het is te donker. Dus gaan we dat morgen doen.

Nog wel met een visser de rivier op. Pelikanen, flamingo's, lepelaars, duikers, jesus wat een paradijs.

2 augustus

Volgende ochtend. Naar de vrouw. Na veel roepen gaan we het totaal dichtgebonden hek binnen. Ze moet er zijn, want ze gaat nooit weg. Ze loopt in de tuin. Nee, nee, zegt ze, ik heb het te druk. Ik heb geen tijd. Kom later.

We hangen wat rond. Praten over de tuin. En langzamerhand begint ze steeds meer te vertellen. Maar alles in een vreemd tijdsbesef. Er zijn geen jaren of referenties. Iets is lang geleden of heel erg lang geleden. Ze praat over haar overleden kinderen. Maar zegt niet dat de ene vermoord is. Logisch niet, want de moordenaar staat naast haar. 15 jaar geleden heeft hij zijn tweelingbroer vermoord. Ook praat ze nooit over haar man. Ik weet niet wat die met haar uitgespookt heeft.

Later laat ze het huis zien. Zo vies, maar het vreemde was, het stonk niet. Beetje muf hoogstens. Aan de kapstok hingen 2 jassen en 2 hoeden. Onder vele jaren stof. Alles was donkerbruin.

Ze slaapt samen met haar zoon in een bed en een kamer vol pornoplaatjes. En soms, zegt ze, komt de duivel in me. Als mijn zoon gedronken heeft. Mijn benen gaan trillen. En hij komt in me, de duivel, voor een paar uur. Als ik het allemaal goed begrijp, verkracht haar zoon haar dan. Of vrijen ze. Zij is 68 en hij 36. Wat een inteelt. Ze is nooit verder dan een kilometer van het huis geweest.

We gaan naar de township. Hier wonen veel koi of bosmanmensen. Klein, licht van kleur. Oorspronkelijke bevolking.

Praten met Racheal, een vrouw van 35. 4 bastaardkinderen. Ook zij zit net als de vrouw van vanmorgen onder de wonden en bulten. Ze is bang. Ik wou dat er niet heel de tijd mensen binnen kwamen lopen. Het gesprek wordt de hele tijd gestopt. Als ze boos is loopt het bloed uit haar neus en haar oren. Ze zal wel niet lang meer leven lijkt me zo. Maar oh oh. Wat gelooft ook zij, net als de vrouw van vanmorgen in God, in Jezus. Alsof er niets aan de hand is. Alsof hij alles bepaalt. Het verzacht hun pijn blijkbaar.

Dan een gesprek met Elliot. En zwarte jongen uit Transkei (voormalig homeland). Op zoek naar werk. Voor hem gelden niet de christelijke wetten. Zijn geloof is gebaseerd op zijn voorvaders. Die er altijd zijn. Hem altijd zien en hem altijd helpen (ook pittig).

Als ik kijk naar alle gesprekken is het haast een wetenschappelijk, klein onderzoek naar een traumatisch volk. Dat alles verbergt en probeert te vergeten. Maar zeer gebutst de toekomst in gaat. Geen vertrouwen in elkaar. Heel veel angst.

Ik ga vandaag op zoek naar jeugdbendes in Cape Town.

Brief 9 Dinsdag 4 augustus 1998

Ik zit eindelijk aan een normale tafel met uitzicht op de Tafelberg. Maar nu bij jullie de zon begint, hebben wij een dag regen. De berg zit dus achter de wolken. En het is koud.

Cape Town is zeer on-Afrikaans zoals ik altijd gedacht had. Maar ook erg relaxed. Beetje Zuid-Frankrijkachtig en luxe. Er wonen weinig zwarten. Veel kleurlingen en die kunnen geloof ik veel beter met de witten samenleven. Allemaal christenen. Echt zo'n stad om te rentenieren.

Gisteren met een van de weinig zwarte mensen gesproken. Een nieuwslezer. Bijzonder gesprek. Ik wil meer snappen hoe dat nou met die voorvaders zit. (Grof gezegd wit en kleurlingen zijn christenen, zwarten hebben traditionele geloven). Zijn clan (=stam) gelooft dat als ze dood gaan, ze een klein spinnetje worden. Zo'n spinnetje maak je dus nooit en te never dood. Want anders vermoord je een voorvader. Elke clan heeft zo z'n eigen beest (planten weet ik niet). Dus het komt voor dat de ene clan de voorvaders van de andere clan eet. Tenminste dat lijkt mij leuk. Bijvoorbeeld je clan denkt dat je kip wordt, na je dood. Dan eet het ene dorp de voorvaders van het andere dorp op. (Kip wordt veel gegeten). De nieuwslezer komt uit Transkei (voormalig homeland) van rijke familie (denk ik). Is net getrouwd. De lobole (=bruidsschat) bestond uit 10 koeien. Hij vertelde me het volgende; De eerste koe is voor de moeder, voor de shock van het afscheid en de shock van de ontmaagding van haar dochter.

De tweede koe wordt nooit geslacht, blijft bij de familie. Als de dochter ziek wordt, gaat ze terug, neemt haren uit de staart van de koe en bindt die om middel of pols (al naargelang de dikte van het meisje). Ook als ze geen kinderen kan krijgen, gaat ze terug en drinkt de melk van de koe, zodat ze vruchtbaar wordt. Geholpen door de ouderen van de stam die met de voorvaders praten. Zo, deze koe let op de gezondheid van de dochter.

De derde koe gaat naar de vader, om te eten of wat hij wil.

De vierde wordt direct geslacht als bruiloftseten.

De vijfde tot en met de tiende koe gaan bij het vee van de familie van de dochter. Als waarde, als geld, in maaltijden. Of om wat voor een reden dan ook.

De hoeveelheid van de laatste koeien is afhankelijk van wat voor een meisje het is. Heeft ze gestudeerd of niet. Heeft ze werk of niet. Is ze mooi of niet. Etc. Maar natuurlijk ook afhankelijk van rijkdom van beide families.

Op het moment zijn er in Cape Town veel gangoorlogen aan de gang tussen jeugdbendes. Ik wil graag een of twee van die jochies interviewen, maar het is moeilijk. Buiten dat het erg gevaarlijk is, schijnt het moeilijk te zijn om ze te vinden. Zo meteen ontmoet ik iemand die me misschien kan helpen.

Ook wilde ik een projectontwikkelaar spreken maar die is ineens vertrokken voor een feest in Rome.

Als alles goed gaat, gaan we straks nog naar een gekkenhuis. Zo een die alleen in films voorkomt.

De film wordt heel langzaam duidelijk in mijn hoofd. Het idee van de toekomst van Zuid-Afrika is niet makkelijk. Want iedereen die je daar naar vraagt, heeft of een wit gefrustreerd verhaal (bang). En zwart leeft dag bij dag en denkt niet eens aan morgen (bang).

Het zal gaan over verliezen, want winnaars bestaan hier niet. Er is ook geen hoop, maar angst. En daar tussen wil ik een totaal absurd verhaal laten spelen waarin al die zwaktes duidelijk worden.

Nu wil ik me de laatste twee weken gaan concentreren op de Afrikaanse tradities. Donderdag spreek ik als het lukt een sangoma (=traditionele dokter). En ook mijn andere afspraken zijn gericht op de zwarte kant van het land.

Brief 10 4 augustus 1998

Prachtig gesprek vandaag. Met een jonge filmmaker. Hij komt uit de gangscene. Rookte pillen. Deed veel inbraken. Stond voor de rechter. Door geluk of het lot raakte hij niet in de gevangenis. Net niet. En nu (25 jaar is hij) de eerste zwarte in een groot wit bedrijf.

Reclame. Hij maakt documentaires en heeft carte blanche gekregen en een kantoor. 2 dagen geleden. Zo prachtig om te zien. Zo gelukkig. Zo sterk. Zo naïef en idealistisch. Een feest om mee te praten. Een overwinnaar.

Maakte 3 jaar geleden een meisje zwanger. De vader kwam hem achterna met een gun, maar miste hem. Hij vluchtte de stad uit naar Durban (\pm 1000 km verder weg) en haalde zijn oom op. Een gangleider. De oom ging praten met de vader en samen kwamen ze tot een overeenkomst. De jongen kreeg 5 minuten om te beslissen. Of trouwen of meisje en kind nooit meer zien. Hij gaat naar de keuken om te denken. En beslist trouwen. 2 dagen later trouwt hij. Lijkt goeie beslissing want hij lijkt gelukkig.

Hij kan me echter niet naar de gangs leiden. Het is te gevaarlijk. Er is een grote drugsoorlog bezig. De markt is aan het veranderen van product. En de strijd wordt hard gestreden.

5 augustus

Prachtig gesprek. Vroeg in de ochtend. 9.00 uur zitten we in het kantoor van Cullis, een 35-jarige zwarte filmproducer. Een idealist, en communist, een vechter, een bull. Een prachtig mens. Maar ook zo heel gewoon. Hij borrelt van energie. Is net een lokaal tv station begonnen. Wat 's avonds een paar uur per avond uitzendt. De kracht is soms overweldigend. Hij wil en zal en moet.

Daarna met een 21-jarige studente. Beetje gewontjes. Op haar studentenkamer. Wat een verschil in ervaring en leven. Zij wil veel, maar doet niet echt wat. Beetje saai gesprek.

Lunch met de jongen van gisteren. Het was erg bijzonder. Een van mijn vragen is, 'heb je ergens spijt van in je leven'. En toen zij hij dat hij ooit door allerlei omstandigheden (zijn schuld) zijn beste, liefste vriend nooit meer had willen/kunnen zien.

Anyhow, wij samen lunchen. Blijkt in het restaurant van de ouders van die vriend. Waar hij dus in geen jaren is geweest. De laatste keer was toen hij daar inbrak om de boel kort en klein te slaan, geloof ik. En opeens zitten we daar in een reality live tv show emotie. Twee

vrienden die elkaar na jaren weer zien. Door mijn vraag of mijn vraag was alleen maar een druppeltje.

Achmat Davids. Een van de meest gerenommeerde professors van het land. In taalwetenschappen. Een kleurling, moslim. Ik snap niets van het gesprek. Het gaat over 300 jaar geschiedenis en dan erg binnensmonds verteld. Hij ziet er niet uit. Een beremuts met staart er aan. 60 jaar of zo. En zwaar hartpatiënt. Zegt constant dat hij bijna dood is. Hij stinkt ook vind ik.

Brief 11 6 augustus 1998

Fantastische dag vandaag. Om 10.00 uur afgesproken met de nieuwslezer van een paar dagen terug. Zijn schoonzus heeft een buro dat toeristen naar de townships brengt. Zij kent een sangoma (traditionele dokter) en die wil ik interviewen. Klokslag 10 zijn we bij het kantoor van Cathy's vriendin. Er zijn veel faxen. Heerlijk.

Blijkt dat we met zo'n toeristen tour mee gaan. We schrikken en moeten ons helemaal omschakelen. Gelukkig is er maar één andere toerist. Een Amerikaan. Het begin van de trip. Ik kan er niet inkomen. Ik ben niet geïnteresseerd in jaartallen en feiten. Mijn aandacht is bij mensen en gevoelens. Ook moeten we een of ander museum in. Ook Cathy wil net als ik mensen horen. Ze gaat naar buiten en raakt aan de praat met een oude gangster vol tatoeages. Hij heeft veel te vertellen, dus maken we een afspraak voor morgen, om hem te interviewen. De tour gaat verder richting de townships. Langzaam raak ik er in. En opeens zijn we in een heel arm zwart getto. Ik ben vaak in een township geweest maar zo iets heb ik zelden gezien. Overal vuren en mensen. Alles kapot en overal hangt was. Waslijnen. Waslijnen tussen de vuren. De zon schijnt. De lucht is scherp. Alle lijnen zijn helder. Overal zijn een soort 2 verdiepingen hoge oostblok flats. Totaal vervallen. Het zijn oude hostels (gastarbeidersplekken). Nu wonen er families, ertussen staan zelfgebouwde shacks (krotjes van golfplaat). We mogen niet filmen behalve wanneer we in het huis zijn. We stappen uit, veel kinderen en zand en rook. Trap op naar de bovenverdieping. 5 x 12 meter appartement. Maar het blijken 6 kamers met een gemeenschappelijke douche en keuken. Ik denk 6 families ?? Nee, er wordt per bed verhuurd. In een kamer van 2,5 meter bij 4m staan 3 bedden. In/op elk bed woont één familie. Kamer 4 bv. heeft op het ene bed (en het is echt een éénpersoonsbed, allen gebouwd op een betonnen blok) een vader, moeder en 4 kinderen. Andere bed, vader, moeder, 3 kinderen. Andere bed, vader, moeder en 2 kinderen. Ze kenden elkaar niet voor ze hier kwamen. De enige privacy is een te kort gordijntje. De kinderen slapen samen op de betonnen vloer. De kleren hangen boven het bed. Maar er hangt niet veel. De enige tafel in het huis is in de gemeenschappelijke kamer, entree of hal. Ook daar slapen 's nachts mensen. Al met al wonen ze met ongeveer 50 mensen hier. (Even groot als mijn huiskamer gvd.) Het is zo schokkend een bed te huren voor 2,5 rand (f 0,90) per maand. Het blijft heel de dag hangen op mijn netvlies. We gaan verder. Rijden langs de township villawijk en komen bij een ander huis. 4 kamer krot. Alles behangen met Lux-zeep-papier, je weet wel van die misdrukken. Een kamer vol witte Luxzeep, de slaapkamer roze Luxzeep. Ik ben blij met de toeristentrip. We rijden en rijden en rijden en rijden. Overal krotten, het houdt niet op. Soms stenen huizen, maar meestal golfplaat, verroest vol gaten.

Eerste interview na een heerlijke lunch in het huis van de schoonzus van de nieuwslezer. Ik praat met Gladstone, een 21-jarige jongen, werkt op de administratie van haar kantoor. Wat een gesprek. Een jonge Jehova getuige. Bloedmooie jongen. Heel netjes en aardig, maar als hij de vragen beantwoordt blijkt hij een zeer fascistische fantasie te hebben. Net als

de racist in Oudtshoorn. Iedereen moet dood en het liefst langzaam. En natuurlijk alleen de witten. Het lijkt even of hij niet ziet dat ik wit ben. Nee, ik ben toerist. Ik woon niet hier.

Dan naar de sangoma. Ik ben zenuwachtig. Het zijn meestal hele sterke healers en zieners. Ze is 36, prachtige vrouw. In sangomakleding, witte doeken en overal kralenlapjes. We gaan naar haar 'praktijkruimte'. Een shack vol planken met allerlei kleuren. Ze wijdt de ruimte in. Meestal probeer ik de interviews te doen met zo min mogelijk mensen, maar nu is iedereen erbij. De schoonzus, een assistente, de Amerikaanse toerist, wij en de sangoma zelf. Ze knielt naast me. De rest zit op stoelen. Allemaal op sokken. Het is een prachtig gesprek. Met vertaling van engels naar xhosa. We zijn alle twee zenuwachtig in het begin, maar heel snel zijn we alleen met z'n tweeën (voor m'n gevoel). Zelfs de Amerikaan houdt z'n mond. Buiten is de regenboog. Binnen brandt een of ander kruid. We huilen en lachen samen. Mooi gesprek.

Terug in de stad heb ik nog een afspraak met 2 meiden van een alternatief radiostation. Jong, zwart, lesbisch en alternatief. Nieuw jong Zuid-Afrika. Het mooie van altijd dezelfde vragen stellen is dat mensen heel helder worden. Er zijn geen vragen die ik vergeten ben. Heel snel kan ik naar de ziel. Als ik wil vraag ik verder, maar meestal niet. Ik wil niet alles weten. Ik weet wel dat er ellende is en pijn. Jonge mensen kunnen zo heerlijk ongenueanceerd zijn. En extreem en rechts en gruwelijk. Zonder dat ze het weten of willen.

Brief 12 7 augustus 1998

Ik zou een film willen maken waarin een uur een dag is, maar ook een jaar is, en ook een heel leven is. Tenminste dat dacht ik net. Ik weet niet hoe het moet.

Vanmorgen eerst de straatgangster, de dakloze eigenlijk. Mislukte mensen. Weggegaan van hun dorp op zoek naar werk in Cape Town. Niet kunnen vinden. Ze zitten vol sneden en wonden. Eén heeft geen linkeroog meer. Z'n vrouw is net gestorven aan tbc en hij heeft nu een kind van 3 en 0 jaar. Het zijn trieste verhalen. We gaan met ze naar de gaarkeuken. Waar elke dag ongeveer 500 maaltijden worden "verkocht" voor 0.05 rand, dat is 1.5 cent. Bord vol eten met nog een appel en een kop thee. We praten met de beheerder. Aardige kerel. De zaal zit vol met haast alleen maar zwarte jonge kerels. We betalen de zwervers voor de gesprekken. Zoals we de hele dag van alles betalen. De jongen die een parkeerplaats voor ons vindt, de jongen die de auto bewaakt, bedelaars, etc. Vandaag voel ik me erg in Afrika. M'n videotapes zijn haast op (21 uur video al!) en ik wil nieuwe kopen. Dat is niet zo gemakkelijk. Alleen op plekken waar heel veel toeristen komen en dan is het nog geluk hebben. Grappig had ik niet verwacht. Uiteindelijk vind ik Hi8 bandjes op de tweede verdieping van een kantoorgebouw bij een edit-bedrijf.

's Middags naar de "flats" (=de vlaktes). Naar de kleurlingen townships, lower middleclass. Een soort plastic villa wijkjes met hele kleine villaatjes, dicht tegen elkaar, in suikerzoete kleuren. Praten met een jochie van 15. Zit nog op school. Heeft jaren in een bende gezeten, als volgertje. Maar wil niets meer met crime te maken hebben. Hij is wijs voor z'n leeftijd.

Het gesprek erna gaat niet door. Ze zijn niet thuis. Opeens ben ik zo moe. We hebben 40 interviews in 2 weken gedaan. Nu even niks. Ik ben overvol. Morgen de hele dag rijden, terug naar Oudtshoorn en dan een dag vrij. Beetje niksen of kleidruiven schieten of weet ik veel. En dan weer naar Johannesburg. Maar ik denk dat jullie deze fax pas krijgen als ik daar al ben.

9 augustus in Oudtshoorn

Eergisteravond viel al onze electra uit. Alles geprobeerd, konden niets vinden. 24 uren service gebeld. Kwam er eindelijk een electricien. De aardlek vervangen. Zijn verhaal was weer een heel gewone in dit land. Hij is een half jaar geleden verhuisd naar Cape Town vanuit Johannesburg. Na voor de 3e keer overvallen te zijn. Maar de laatste keer was erg traumatisch. Zit in z'n bakkie (zo'n auto als ik heb) en wordt gegijzeld met z'n 1,5 jaar oude zoontje bij zich. Zijn hele bedrijfje zit in z'n bakkie. 3 overvallers met guns en automatische geweren. Hij geeft ze alles, z'n cellphone, geld, horloge, autosleutels en dus al zijn gereedschap etc. Hij mag de auto uit met zijn zoon. Maar de auto wil niet starten. Ze worden kwaad. Willen haast zijn zoontje doodschieten. Maar hij 'cool' zegt, 'ik start wel voor jullie'. Kind op schoot of onder z'n arm. Start de auto. Gaat er weer uit. Overvallers weg. Bij wonder blijft hij leven.

Gisteren heel de tijd gereden. Mooie woestijn route. De woestijn blijft toch wel een van de mooiste plekken op aarde om te zien.

Van een ontspannen vrije dag hier komt niet veel. Er is een drama gebeurd. Een van de zonen hier bij Jean op de farm is vermoord. Niet op de farm maar in de township. Hij is met een groot afrikaans mes/zwaard totaal aan stukken gesneden. Niets van over. Nu wordt de zoon van de huishoudster hier op de farm beschuldigd van de moord. Maar die jongen heeft getuigen dat hij ergens anders was. De jongen zit voorlopig in de gevangenis. De moord is de dag nadat we weggingen gebeurd en vandaag is de begrafenis. Een deel hier op de farm en de tenaardebrenging of hoe zeg je dat, is ergens anders. Dat deel hier op de farm wil ik bij zijn. Het is zo'n trieste familie. De vader (een van Jean's werkers, maar nu gepensioneerd) is altijd dronken. Daarom woont hij als straf in het oudste krotje op het terrein. De laatste keer dat ze hier een begrafenis hadden is een jaar geleden. Liz vertelde dat de dominee toen een ongelofelijke toespraak had voor de nabestaanden. Een grote hel en verdoemenis preek. Dat ze allemaal naar de hel gingen omdat ze dronken etc. etc. Niets over de overledenen zelf. Ik heb gevraagd of ik er bij mag zijn en dat mag.

Dus de vrije dag wordt weer een kijkdag. We zijn zo vol met indrukken. Het is maar goed dat ik alles opschrijf en video of tape. Het is allemaal zo extreem, zo veel. En allemaal zo dichtbij.

Als je op een parkeerplaats in Cape Town, de grote bij het station een dag gaat zitten of een half uur, zie de hele Zuidafrikaanse wereld in een notendop. De rijken met auto's, de armen zonder. Er zijn honderden jongens en mannen die de auto's beschermen. Er tussen lopen verlaten gekken, of totaal gehandicapte gestoorden. De reacties van witten zijn prachtig om te zien. Sommigen zijn erg bang, voelen zich totaal bedreigd. Anderen zijn erg cool. Het zijn totale toneelstukken. Als je eenmaal naar de wereld kijkt met een afstand is het soms moeilijk om dat niet te doen. Gisterenavond bij het eten, Jean met een oorlogsmaat (Angola oorlog). Praten over de tijd van toen. Ik weet dat Jean nog steeds nachtmerries heeft over die tijd. Heel regelmatig. Maar samen vertellen ze stoere verhalen. Ik stap uit het afstandelijk kijken en vraag ze of ze het geen klote tijd vonden en bang waren. Maar zoals elk trauma, alles wordt weggestopt. Logisch. En liefst zo snel mogelijk vergeten. Echtgenoten vertellen veel meer over de pijn van hun mannen. Zij maken het mee. Elke dag.

9 augustus na de begrafenis

12.00 uur zijn we bij het huisje van de ouders. Twaalf uur zou het beginnen, maar er komen nog steeds mensen aan. En de kist is er ook nog niet. Ergens midden op het land van de farm

tussen de velden met struisvogels staat het huisje. Het krot is trouwens van Marco. Jean had hem het vorig jaar gegeven. Er is geen electra. 3 kamertjes. Alles er om heen is zand en stof. Het zand is heel precies geveegd. En alle kleren uit het huis zijn gewassen en hangen achter het huis te drogen (deel van de begrafenis). Een deel is over het prikkeldraad hek gehangen waar achter de varkens zijn.

Langzaam aan komen steeds meer mensen. Iedereen is op zijn best gekleed. Veel felle kleuren en prachtig lelijke combinaties van alles. Iemand is de band van de auto aan het verwisselen.

De familie van de verdachte arriveren. Met heel veel zijn ze. Je voelt een spanning maar die verdwijnt langzaam weer. Ze staan wat bij elkaar. Een vrouw loopt rond met een groene plastic kan water waar mensen uit drinken. Wij zijn de enige witten. En net als iedereen ook heel netjes gekleed. Ik in een lange jurk met een geleend zwart colbert. Het is heet. Het is en blijft de woestijn. 's Nachts koud, nu smoorheet. Ik voel me een beetje draaierig. Ik denk dat er ongeveer 250 mensen zijn.

Eindelijk komt de lijkwagen. Een oude lijkwagen uit de jaren vijftig. Mensen tillen de kist eruit. En brengen die het huis in, mensen volgen, ook wij gaan. In het piepkleine huisje staat op de tafel de kist. Open. En er omheen zitten, waar stoelen zijn, familie. Iedereen loopt langs de kist en legt zijn hand op het hoofd van de jongen. Hij was 19 toen hij vermoord werd. Je kan alleen maar het hoofd zien. Ze hebben de rest van het kapotte lichaam afgeschermd met papier (hoofd en romp zijn gescheiden). Het gezicht ziet er erg beschadigd uit. Hij is ook al meer dan een week dood. Ik raak hem aan, het is koud en voelt net als Wieger. Marco voelde anders maar dat zal wel met mij te maken hebben.

Weer buiten, in de zon. De hulp van de dominee vraagt of we allemaal om hem heen komen staan. Het is een hele grote halve kring. Weer een kring met allerlei lagen. De familie zie ik niet, die zal wel binnen zijn. En de laatste ring van de kring zijn struisvogels. Het is zo absurd. Tientallen van de vreselijk eigenwijze vogels die over de schouders van de mensen mee kijken.

De dominee begint, leest stukken uit de bijbel, tussendoor wordt gezongen. De man is nog steeds zijn band aan het verwisselen en maakt veel herrie, dan begint de preek. Bheki was er niets bij, bij onze show in Amsterdam. Deze man loopt als een idioot heen en weer. Krijst en gilt. Om hem heen lopen kippetjes met kuikens. Kinderen spelen met een lege colafles. Adam, Eva en de appel, daar gaat het over. De rillingen lopen me over de rug. Elke keer als ik denk dat hij een toeval krijgt. Antwoorden mensen uit de groep er omheen. Ze beamen wat hij zegt. Maar heel zacht en met een heel diepe stemmen. Erg mooi om te horen. Opeens zie ik door het keukenraam de moeder. Wat doet die nou in godsnaam in de keuken. Ze drinkt uit een jampot een of ander drankje. Haast zeker alcohol. De vader zie ik ook ineens. Hij loopt een beetje te scharrelen achter de kring en gaat bij zijn varkens kijken dan loopt hij weer terug naar het huis en gaat naar binnen. De dominee is klaar met zijn lange preek.

Er komt een andere man die begint met mensen te bedanken. Voor het gebruik van een telefoon en een auto en dergelijke. Dan opeens wordt hij de Here zelf. En begint te krijsen, afschuwelijk. "De duivel heeft hem gehaald. Heeft hem verslonden. Het was een slecht mens. En als hij niet zo slecht was geweest had hij nu nog geleefd. Ja, de duivel heeft hem gegrepen. Past u allen op want ook kan de duivel u zo grijpen". Moeder op de achtergrond door het keukenraam staat weer te drinken.

Nee, ik snap er niet veel van, het is erg gruwelijk om te zien. Het is voorbij. Er zijn vijf groepen met dragers. Zodat iedereen een kans krijgt om hem te dragen. De eerste groep haalt hem uit het huis, na 10 meter wordt de kist overgedragen aan de volgende groep etc.

De stoet met vele overvolle bakkies vol mensen gaan naar de begraafplaats. Ergens op het erf van een andere boer waar de rest van de familie ligt.

Ik ben overvol. En wil even niets meer zien. Morgen heb ik om 11 uur alweer een afspraak in Johannesburg (1250 kilometer verderop), met Bheki, in zijn town ship.

Later hoor ik nog vele absurde verhalen over vandaag. De lijkst was zoek. Daarom kwam die zo laat.

Brief 13 10 augustus 1998

Hier is elke dag weer een nieuw avontuur, maar ik zoek het ook wel heel erg op. Ik zal wel totaal uitgeput terug komen. Het sleurt me op en eet me mee, of zo iets.

Volgende keer moet ik geen mensen meer spreken volgens mij. Maar plekken zoeken en het verhaal schrijven. Ook worden me steeds meer beperkingen duidelijk. Het gaat over heel menselijke dingen. Hier is alles alleen maar meer extreem, maar verder heel gewoon. Het kan ook Noord-Amerika zijn of een Parijse buitenwijk. Dat het over dood gaat is zeker. En over begraven en over wat er over blijft als je dood bent. Dat denk ik nu tenminste.

Vandaag was weer hectisch. 5.00 uur opstaan naar het vliegveld. En rond 12.00 uur zijn we bij Clara (waar mee ik 2 projecten heb gedaan) in Timbisa, 1250 km verder op. Ik wil haar zuster interviewen. Die is sangoma (een traditionele dokter).

Haar vader (72). Bedankte me omdat zijn dochter terug was gekomen van 'oversees'. Hij zei dat hij witten niet vertrouwt en dat hij veel zorgen had gehad toen ze bij ons in Amsterdam was. Maar ze kwam terug. En nu kwam die witte zelfs op bezoek. Witten liegen namelijk, zei hij. Dat was zijn ervaring in zijn leven.

De zus. We zitten in haar slaap/werkkamer 3 bij 4 m. met een gordijn als scheiding. Ze praat eerst met haar voorvaders (later zegt ze om te vertellen dat jullie geen vijanden zijn maar als vrienden komen). Ze zit op een geitenvel op de grond. Snuift tabak. Omringd door haar potjes met kruiden en dierenextract. Ze vertrouwt me helemaal niet. Raakt van elke vraag in de war. Alsof ze een examen moet doen. Ik probeer haar gerust te stellen, maar het loopt niet echt soepel. Hier is veel gebeurd, veel schade aangericht in het verleden. Eigenlijk pas na het interview als de camera weg is, begint ze te vertellen. Laat me een heel erg slangegif zien wat stinkt en als ze het op de grond smeert begint het te roken. Ze smeert het op haar haar, het beschermt haar tegen aanvallers. Ik smeert het ook op m'n haar. Buiten zingen jongens.

We gaan naar Bheki's huis om daar een braai te maken. Bheki is ook heel zenuwachtig als hij me ziet en is al een beetje dronken. En nog steeds verliefd op Hannah Fox. Zijn gezin en huis is een soort flodderfamilie in de stoffige town ship. Klein huisje met achter het huis nog 3 kamers. Uit een van die kamers komt keiharde muziek.

We hebben vlees en mielimeel gekocht. Genoeg om voor veel mensen te eten. Moeder is ook al dronken, een erg grappig vrouwtje. Bheki is de jongste van het gezin. Vader is eind jaren tachtig voor de deur ooit doodgeschoten. Veel van de 10 kinderen wonen hier nog. Met echtgenoten en kinderen. Alles is helemaal vol mensen. Er wordt een vuur gemaakt. We moeten snel zijn, want we moeten voor het donker weer terug zijn in de stad. Het is nog steeds levensgevaarlijk na zonsondergang. Maar zoals het gaat, gaat het. En het vlees kan pas op het vuur als het donker wordt. Je kan natuurlijk niet de hoofdgast zijn en voor het eten weggaan. Ik vertrouw maar op het slangegif wat op m'n haar zit.

Het feest is wild. De muziek zo hard dat je niemand kan verstaan. In de piepkleine keuken dansen 8 vrouwen terwijl zij aan het koken zijn. Paolo volgt haast verliefd met de camera de

prachtige jonge meiden die in grote getallen aan het dansen zijn. Ik kijk en kijk en probeer alles in mijn hoofd op te slaan. Bheki heeft honden. En hij houdt ervan !!! Echt. Iedereen wordt meer dronken, maar om de een of andere reden krijg ik geen bier. Vind ik wel best. Bheki ziet me toch altijd als zijn baas en stelt me zo ook aan iedereen voor. En ik krijg dus kopjes melkthee.

Er zijn veel meer mensen dan we verwacht hadden. Ik hoop maar dat er genoeg te eten is. Opeens komt Bheki me, een beetje in paniek halen, mee naar zijn kamer waar zijn moeder is. Ze vraagt 'hoe groot moet de tafel zijn'. Ze maken zich zorgen om een tafel voor me te organiseren. En er is geen tafel in het huis. Ik zeg dat ik geen tafel hoef. Opluchting alom. We moeten naar binnen. Het eten is klaar. Voor de tv staan 3 borden voor ons klaar. We wassen onze handen in een kom, drogen aan een heel vies lapje. En eten, zoals iedereen, met de handen.

Halverwege ga ik even kijken of iedereen wat eet. En overal zitten mensen. Zeker 35. In alle kamertjes te eten. Wat je in een township met 30 gulden boodschappen kan doen hè. Na het eten moeten we weg. Het is onveilig en gevaarlijk. Cathy en ik zijn gespannen. Paolo beseft het denk ik niet zo. Het gevaarlijkste is de weg tussen de township en Johannesburg, ongeveer 15 km met veel stoplichten. De truc is nooit te stoppen. En als je stopt genoeg ruimte voor je te hebben om weg te kunnen. We zijn alledrie erg stil. En rijden erg hard. En jullie lezen dit, dus het ging goed. Dankzij het slangegif !!

Brief 14 11 augustus 1998

Het wordt een dag met Gift en Karabo (ook van het 2 room 2 project). We hebben een afspraak in het park waar Saskia en Francois (in '94) beroofd zijn. En daar staan de jongens met Karobo's nieuwe auto. Een grote, hele grote, oude Amerikaan. Zo trots. Het is heerlijk om ze te zien. Karabo begint heel erg te huilen om Marco en Wieger.

We rijden naar Daveyton hun township of location zoals ze het ook wel noemen. Onderweg zit ik bij hun in de grote Amerikaan. Ik voel me erg veilig tussen hun in. We praten over de jongens. Ondertussen moeten we even ergens wat afgeven. De bewakers bij de slagbomen kijken in de auto en zien daar een witte vrouw huilend tussen twee zwarte mannen zitten. Ik zie de man twijfelen. Hij weet niet wat te doen. Erg grappig. Maar aangezien ik niet om hulp roep doet hij ook niets.

We zijn vlak bij Daveyton en Gift is zo trots. Dit is zijn stad. Zijn geboorteplaats. Alles wil hij laten zien. Als we er binnen rijden waan ik me in een andere wereld. Er rijden alleen maar heel oude Amerikaanse grote auto's. Het is een middleclass zwarte township. Met bomen. Het ligt ver van Johannesburg. Hier is veel minder crime dan in de andere hectische en gewelddadige plekken. Er is geen openbaar vervoer zoals overal in de townships en dus al die oude auto's zijn taxi's.

We gaan naar de repetitieruimte van hun band in een oude fabriek wat een cultureel centrum moet worden. En daar blijkt hun hele band te zijn, om voor ons te spelen. Ik ben overdonderd, want overmorgen gaan we naar hun concert. En daar spelen ze 15 man + 1 vrouw brass band. Funk/jazzy big band-achtig. Gift is de inspirator er achter, dat is duidelijk. Er mag geen leider zijn. Iedereen is verantwoordelijk en draagt zijn deel. Met z'n allen hebben ze 1 gsm. Cathy begint vreselijk te huilen als ze gaan spelen. Al het werk wat ze in hun heeft gestopt heeft hier z'n plek gevonden. Ze is zo trots op ze. En ik voel ook dat net als gisteren bij Clara en Bheki, dat ze sterker en goed terug zijn gekomen uit het Amsterdam project. Wat een power straalt eruit.

Ze willen niet alleen de band maar ook een scholingsproject beginnen. Zelf hebben ze allemaal slecht of geen muziekonderwijs gehad en dat willen zij nu gaan brengen.

Langs Gift's huis, z'n vader, moeder, zus, vriendin en kind, z'n baby gezien, lekker dikkertje. Hij slaapt met vriendin in de garage. Gift's moeder verzorgt zijn baby als ze er niet zijn. Het is een groot huis. In een rustige straat. Maar geen bestrating of bomen, het blijft een verbannen plek. De getto. Ik interview Gift (als enige bekende) en het is een prachtig gesprek. Heel wijs, heel extreem in beelden en erg origineel.

Langs de begraafplaats. Even naar Karabo's vaders graf. Zand, droog, wat heuveltjes. Stof. Filmisch.

We rijden constant rond in de auto en Karabo lijkt wel een totaal relaxte Mexicaanse taxichauffeur.

's Avonds terug in Johannesburg

We gaan naar een première. Van een van de meest briljante schrijvers en regisseurs hier van het moment. Aubrey Sekhabi. Het publiek is ongelofelijk gemengd. Het is voornamelijk de hele theaterwereld. Ik ben doodmoe. Het is een heel traditioneel stuk. Beetje saai vind ik het, maar het publiek is wild.

"Een rijke zwarte man met zijn vrienden. Er komt een witte (dief) binnen. Wordt betrapt. Man wordt totaal in elkaar geslagen. Loopt uit de hand. Pistoel erbij, schiet de enige goeie zwarte dood."

Applaus, publiek is wild. Later zitten we te eten met een rapper, twee jonge schrijvers, 'n regisseur en wij. En weer ga ik meer snappen. Voor mij maar ook voor jullie is geweld een concept. We voelen het niet echt. En dus als ik een toneelstuk zie met veel geweld, raakt het me niet. Maar zij, die heel de dag omringd worden door geweld, is het realiteit. Het stuk is politiek totaal niet correct. En dat maakt iedereen wild enthousiast. Als ik een film met geweld zou maken is het nep. Eigenlijk wat ik in Boris' film vond. Maar als we een stuk over verdriet maken, Hotazel, is het echt en raak je iets dieps. Je moet volgens mij dicht bij iets blijven en niet iets na doen.

We rijden terug. Alle deuren op slot. De straten zijn leeg. Cathy rijdt hard, door alle stoplichten heen. Zij is bang, ik niet. Gekke wereld. Gekke wereld.

Brief 15 13 augustus 1998

Wij hebben gisteren eindelijk een vrije dag genomen. We waren alle drie helemaal uitgeput. Paolo wilde nog wat cadeautjes kopen voor hij morgenavond terug vliegt. Ik zal mijn cameraman missen. Hij kan zo geruisloos aanwezig zijn tijdens al die gesprekken.

Vandaag drie gesprekken. Een met een journalist en rapper, erg bekend/beroemd. Was niet zo'n leuk gesprek, omdat het te profi ging. Hij wordt zoveel geïnterviewd, dat het niet puur genoeg was. Te gesmeerd. Als z'n zusje thuis komt van school. Verteld ze dat bij haar in de klas net een moord gebeurd. Ene meisje vermoord de ander met een mes, omdat ze haar vriendje of zo heeft afgepakt. Geweld ligt overal en mensenlevens lijken haast waardeloos.

Daarna naar Pretoria voor een gesprek met een vrouw die een heel groot bedrijf leidt. ± 1000 vrouwen heeft ze in dienst. Veel thuiswerk. Ze maken van die Zuidafrikaanse kraaldingetjes. Maar in hele grote partijen. Zoals 14.000 kettinkjes voor de een of andere conferentie. Het is een prachtig mens. Heel gedreven. Ze zoekt de dorpen af naar vrouwen die het oude ambacht nog beheersen. Zelf is ze helemaal gekleed in traditionele kleding met prachtige haren in vreemde patronen. Ze is getrouwd met een witte. Dat maakt haar voor haar omgeving nog extremer.

Het hoogtepunt van de dag naar het concert van Gift en Karabo. Eerst interview ik nog een van de bandleiden. De enige vrouw. Die is uitgekozen door de rest ? Zij is net zo gedreven als Gift, en als de rest.

Na de meest bekende jazzzangeres van Zuid-Afrika zijn de boys aan de beurt. In een grote schouwburgzaal is een jazzfestival van 4 dagen. Zij zijn een van de optredens ... Aankondiging ... en daar zijn ze ... allemaal in pak ... zien er prachtig uit ... haast zo'n Amerikaanse big band uit de jaren 50-60. Ze blazen de sterren van de hemel. Het publiek is wild. Ook omdat het nog heel puur is. Niet zo gelikt professioneel. Er gaat veel fout, maar het straalt.

Daarna de gebruikelijke spannende tocht naar huis. Het is laat, de straten leeg. Cathy rijdt als een idioot, als we in Johannesburg aangekomen zijn. Die spanning is niet uit te leggen. Het is alsof je de hele tijd achterna wordt gezeten door een aanrander, die er misschien wel is misschien niet is. En je rent, rent, rent heel hard.

Morgen gaan we terug naar de township. De hele dag. Behki's moeder, een arts (als het lukt) en een danser interviewen. Verder zijn we bezig met een gesprek te regelen met iemand die in de groep zit, die de nieuwe grondwet maakt. Maar het lukt nog niet zo.

Jeetje, ik heb nog maar 5 dagen. Veel te weinig. Er is zo veel. En het is zo'n heerlijk land. Helemaal geen zin om terug te komen. Behalve als bij jullie ook de zon schijnt.

Brief 16 14 augustus 1998

Wat een dag weer. Heel de dag naar Timbisa, de township waar Bheki en Clara leven. Ik wil Bheki's moeder interviewen. Ze is een prachtige vrouw. Oud, geen tanden en een vreemde motoriek. We zitten in haar slaapkamer. Die helemaal vol kasten staat en aan de muur hangen allerlei kettingen. Ze zit op haar bed, omringd door gebroken spiegels. Het is een vreemde plek. Voor mij is dit een van de mooiste gesprekken tot nu toe. Deze vrouw past zo in mijn fantasie. Ze is zo extreem. Ze ligt aan een stuk door. Ze gilt en lacht. Als ze opnieuw geboren zou mogen worden, wil een non worden. Geen mannen en geen kinderen. Ze heeft er 10 gebaard. Twee zijn nu dood. Haar man is jaren geleden voor haar ogen hier voor deur doodgeschoten. Maar ze heeft geen slechte herinneringen !!!!???? Die lach zonder tanden is prachtig. Maar waar vind je een actrice zonder tanden. Ze is haar hele leven sangoma geweest (traditionele dokter), maar Bheki vindt het niet leuk dat we dat weten. Waarom weet ik niet. Op de achtergrond wordt de rest van de familie dronken. Ik bedoel z'n zus en een neef. Het is 11.00 uur. Het is heet en stoffig. Bheki is sober.

Op zoek naar de dokter. We rijden naar de kliniek. Maar daar aangekomen blijkt niemand die daar werkt met ons te mogen praten. Ze vertrouwen het niet. Er is een tijdje geleden een commissie geweest om de boel te controleren. Er waren wat dingen mis met het geld. En nu zijn ze bang dat dit ook een controle is. Wat ik ook praat en wat ik ook probeer. Ik mag geen dokter spreken. Ik wil het graag omdat veel mensen me vertellen dat ze als ideaal beroep 'dokter' wil zijn. Dus wil ik wel eens een dokter in een problematische township ontmoeten. Buiten ontmoet ik Pitso (deelnemer project Johannesburg 1994). Hij is oud geworden, ik herken hem bijna niet meer.

Later laat Bheki zien waar Pitso woont, een shack (een krot, een zelfgebouwd hutje) aan de rand van een krottengebied. Hij woont daar alleen, wat heel gevaarlijk is. Ook voor hem. Je

kan alleen in zo'n gebied wonen als je bescherming hebt van je burens. Hij is vreemd. Heeft geen bescherming !!!

We eten de township hamburger. Een kwart witbrood gevuld met slappe patat en gekleurde roze worst en een cola. Heel smerig.

Het gat in de planning, geen doktersgesprek, geeft me de kans om weer naar een begraafplaats te gaan. Ik vraag Bheki of ik het graf van zijn vader mag zien. Hij bloost. Hij wil wel, maar weet niet of hij het vinden kan. We rijden Timbisa door, langs ongelofelijke krotten. Rood van het stof. Alsof er in geen 100 jaar regen is geweest. Hobbelen over bobbelige zandwegen. Overall mensen. Naar de begraafplaats. Het gras is manshoog. Er tussen door zie je grafstenen, maar de meeste graven zijn zandheuveltjes met wat herinneringen erop. We zoeken, spreken een man die zegt dat we op moeten letten omdat er veel berovingen plaats vinden (i.v.m. het hoge gras). Maar 4 mensen samen beroven ze toch niet. We vinden het graf. Verdroogd zootje waar in geen jaren niemand is geweest.

Er schijnt nog een begraafplaats te zijn. De nieuwe. Half wit, half zwart. Met erg veel verschillen. Die wil ik zien. We rijden er heen. Gvd apartheid eerste klas.

1. Het zwarte deel is een zandheuveltjes bedekte heuvel. Elk zandheuveltje is een graf. Er liggen wat bekers, colaflesjes of vaasjes op. Al naar gelang de overledenen z'n voorkeuren.

2. Het witte deel nette grafstenen met heel veel bloemen en groen gras.

De zwarte en witte graven kunnen elkaar niet zien, elke een ander deel van de heuvel. Net naast het witte deel is een rijtje rijke zwarte graven. Die graag bij de elite willen horen. Maar geen bloemen daar !!

Terug voor de volgende 2 interviews met kinderen. Meisje van 16 en 11. Zijn heel ontroerende gesprekken. Vooral met het meisje van 11. Die is bang van geweld. Bang van geweren en schieten. Maar ziet dat dan ook heel de tijd. Ze zit heel de tijd te wippen als we praten. Heel ontroerend.

Later bij Bheki, waar z'n gangsterneefje rond loopt. Hier is de droom van de township-jongen om, zoals ze bij ons piloot willen worden, gangster te worden. Geld, aanzien, vrouwen, snel leven, snel dood. Gangster zijn is het ultieme geluk. We praten over kinderen krijgen. Hij heeft er vier. Twee waar hij heel veel van houdt en twee die hij niet eens z'n kinderen meer noemt. Hij wil er 10. Tien, vraag ik, waarom? Er gaan er altijd een paar dood, of in de gevangenis. En als je dochters hebt, is dat handig voor de lobola (bruidsschat). Je oude dagvoorziening. Alle gesprekken die ik met hem voer, zijn nu zo goed begrijpbaar voor me. Waar ik in Amsterdam niets van snapte, snap ik nu wel. Het is zo anders, zo dichtbij, zo helder. Geld, armoede, leven en dood. We gaan nog even langs een oom van Bheki om wat op te halen (want wij zijn met de auto).

De oom is de was aan het doen. Ik ben geschokt. In deze macho wereld. Als hij naar binnen is, wijst Bheki naar een auto, totaal in stukjes, die net opgestapeld in de tuin staat. Blijkt dat die oom in een mortuarium werkte. Hij vond eens bij een lijk autosleuteltjes in de zak. Heeft die auto gejat, maar werd bang om er in te rijden. Nu ligt die auto al weer jaren in zijn tuin. Totaal in kleine stukjes gehopt (gesneden) onder een stuk plastic. De muziek brult het huis uit. Bheki's familie is echt een flodder familie in alle facetten.

Ik heb nog maar 4 dagen. En ik zou nog zoveel willen. Ik denk dat ik langzaam maar een beetje moet gaan afbouwen. Het tempo ligt hoog, de energie is trilling. Paolo is totaal uitgeput het vliegtuig ingestapt.

Ik wil alleen absoluut nog een of andere bonzo interviewen. De rest kan toch niet meer.

Brief 17 15 augustus 1998

Een dag van gedachte en politiek. Want al heb ik dan van alles gezien. En ben ik in allerlei gevoelens gedoken. En veel liefde en leed meegemaakt (in woorden). Je moet nooit vergeten dat Zuid-Afrika een en al politiek is.

Er is een nieuw fenomeen aan de gang. Het witte racisme. Ik bedoel zwarten die openlijk over witten racistisch praten. Iets dat altijd verborgen is geweest. Het voelt voor velen als een bevrijding, voor zwart en wit.

Er is zoveel aan de gang. Elk gesprek gaat over politiek, alhoewel ik daar helemaal niet over geschreven heb. Ik heb vandaag eigenlijk alleen maar over politiek gesproken. Al de vragen komen samen op deze dag. Samen met vrienden van Cathy hier in het huis.

Ik voel me een buitenstaander. Ik kan de angst niet delen. De angst om wit te zijn. De angst om zwart te zijn. De angst om rijk te zijn. Ik ken die angsten niet.

Het is net als in het oostblok. Dat alle jonge tegenstanders van de apartheid nu de leidende mensen zijn. En voornamelijk (net als in Oost-Europa) kunstenaars. Op allerlei gebieden zijn ze actief. Het is een jong land. Waar nog zoveel opnieuw moet worden opgebouwd.

Ik kijk en kijk en luister. Ik kan niet delen met ze, want ik steel alleen maar wat ik zie. Ik zal hun extreme situatie gebruiken om mijn verhaal te vertellen.

Iedereen is uit nu. Naar een grote danceparty. Het is heerlijk stil in huis. Ik denk na over de volgende stappen.

Nog een paar interviews.

1. Met een van de leidende figuren van de stad. Een soort onderburgemeester van Johannesburg (4 uur voor ik weg vlieg op dinsdag).

2. Met een zwarte racist. Iemand die witten haat (als het lukt tenminste).

3. Een met een acteurs, ook een erg extreem type, schijnt.

En morgen vroeg naar de kerk. Zo'n lekker hysterische Christian-African kerkdienst, met veel rituelen. Ik hoop dat we naar binnen durven, want witten komen er niet. Als het goed voelt gaan we.

Brief 18 16 augustus 1998

Hoe laat begint de kerk hier op zondag. We gaan pas om 12.00 uur op weg. Het is niet ver. Naast de grote begraafplaats is een 'natuurgebied', een paar heuvels, rotsen, bosjes en droog gras. Wat hier kerk is, is een combinatie van christen en afrikaanse rituelen. Over de heuvels verspreid zijn kleine betonnen cirkels 5 m doorsnede. We vinden er velen. Sommige zijn al bezet. Over de heuvels komen mensen aanlopen in een soort uniformen. Groen, blauw witte combi's. Sommige hebben drums bij zich. Er wordt een vuurtje gemaakt. De mannen zijn gescheiden van de vrouwen. Links en rechts. We zijn duidelijk niet welkom. Maar het is publiek gebied. Iedereen kan er lopen. Bij vele van die plekjes beginnen de kerkdiensten. Er wordt gezongen, gedanst, gepreekt en gebeden.

De danceparty gisteren was nogal heftig. Cathy is uiteindelijk net als ik niet meegegaan. Alleen Ouida en SiboSiwo met nog een vriend. Op het feest zijn 10.000 mensen en Ouida is de enige witte. Het is een erg ruig feest. Als het uit de hand schijnt te lopen, wordt er traangas gebruikt om de menigte in de hand te houden. De installaties zijn slecht, dus ze horen alleen de bass duidelijk. Ruig is het. Wat een stad.

Wij rijden verder vandaag op zoek naar meer kerkbijeenkomsten. Maar onderweg stuiten we op iets ongelofelijks. We rijden in het centrum. Natuurlijk geen witte te zien. Opeens horen

we trommels. Cathy vertelt : moeten we zien, dat is een drumband met dans meisjes, op z'n afrikaans. We moeten een blok omrijden en dan zien we een minileger. Kinderen van 3 t/m 5/6 jaar schat ik. In ANC uniformen met houten geweren. Ze lopen in een rij en marcheren. De drums geven het ritme. Het is zo schokkend om te zien en ook zo bedreigend en ook zo grappig en idioot. Er lopen wat ouderen bij die, als ze afdwalen, een duw geven. Constant salueren ze. Wat het betekent, wat het is, weten we niet. Maar het voelt absoluut erg mis.

We rijden verder op zoek naar de buitenkerk. We vinden er een in de straat naast de silo's waar we in '94 speelden. Het is stil op straat en in een opening tussen wat gebouwen is een kerkdienst bezig. Op kartonnen dozen. Kaarsen, vuurtjes en een prekende man. Iedereen in kostuum. We parkeren verderop. Kijken en luisteren, naar het zingen en het preken.

Brief 19 17 augustus 1998

Ik zit op het vliegveld. Op weg naar Holland.

Na een gesprek met de wethouder van huisvesting besef ik opeens dat in Alex., de township die we de eerste dagen bezocht hebben. De hostel eigenlijk nog niet zo slecht is. Alex schijnt 3x voller dan wat kan. I.p.v. 250.000 wonen er 700.000. Dit is een schokkend gegeven.

Het was weer een dag van zoveel zichtbare gevolgen van geweld.

We rijden langs de Spar (winkel) vlakbij ons in de buurt, daar is gisteren een beveiligingsbeambte neergeschoten. Buiten staan wat bloemen.

We rijden vanmorgen naar het benzinstation en als we weer rijden is er net achter ons een bankoverval bezig. We raken opgewonden. Willen het zien. Toch maar niet. En rijden weg. Op weg naar het gesprek, zien we een ruzie op straat, de man trekt een geweer. We hebben erg veel lol. Het is gewoon te veel. We laten de ramen open zodat de kogels tenminste de ruit niet breken. Voor het geval. Nee, het is erg extreem hier. In de rest van Zuid-Afrika klagen ze ook over geweld en crime. Maar het is niets vergeleken bij Johannesburg.

Het gesprek met de wethouder is een prachtig laatste gesprek. Ik heb 52 mensen gesproken. De meeste staan op video, een deel op cassette en een enkele op schrift. Deze wethouder is een zwarte man van 33. Wijs, rijp en gedreven. Het is ook een grote tegenstelling met de vele mislukkingen die we gesproken hebben.

Na het gesprek wil ik nog op zoek naar een 'dakloze' man die in een zelf gegraven kuil woont in een park bij Yoville (deel van Johannesburg). Als we uitstappen zegt Cathy, "nou Threes, tot nu toe is ons niets gebeurd, maar als we dat willen is dit de plek." Ik friemel m'n creditcard in m'n onderbroek voor het geval ik overvallen wordt. Maar op de een of andere manier weet ik dat me niets gebeurt. Ik voel het.

De plek is een verlaten, totaal vervuild park op een heuvel ('n koppi). Er tussen door weer overal van die bidplekken. We doorzoeken de hele plek. Maar de man vinden we niet.

We rijden nog wat rond. Zien oude villawijken, die totaal verwaarloosd, vol met junkietypes zijn.

Het oude huis, waar we in '94 woonden. De omgeving is levensgevaarlijk. Of niet. Ik weet het niet. Ik stel me constant voor (in m'n gedachte) dat ik onder een glazen stomp loop.

Bijgeloof tegen berovingen. Cathy zei, "laten we er een kogelvrij glas stomp van maken".

En zo leefde ik hier.

M'n vlucht wordt omgeroepen. Ik moet boarden. Nog een nacht in zo'n kutstoel en dan in Amsterdam.